

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2021.28.8>
УДК 821.161.

Сергій Денисюк
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри української мови, літератури та культури,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»

OORSID 0000-0002-2134-254X
Email: sdenchik@gmail.com

ВНЕСОК ЮРІЯ ШЕВЕЛОВА У РОЗВИТОК УКРАЇНОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СЕРЕДОВИЩІ МИСТЕЦЬКОГО УКРАЇНСЬКОГО РУХУ

Анотація. У статті досліджено роль відомого українського вченого Ю. Шевельова у розвитку українознавчих студій у період діяльності об'єднання українських письменників на еміграції після Другої світової війни – Мистецького українського руху (1945 – 1948). Зосереджується увага на тих заходах, які Ю. Шевельов разом зі своїми однодумцями проводив для об'єднання неоднорідної української творчої інтелігенції у складних умовах відірваності від Батьківщини. Серед важливих українознавчих проблем, які у ці роки осмислював учений, були питання самобутності українського письменства, місія еміграції, провінційність та способи її подолання.

Доведено, що особливо важливою у поглядах дослідника була концепція національно-органічного стилю як константи українського літературно-мистецького життя. Його основні положення Ю. Шевельов як один з провідних ідеологів МУРУ розробляв у період існування цього об'єднання. Оригінальна ідея національно-органічного стилю викликала несприйняття у частини української еміграції. призвівши до бурхливої дискусії, у межах якої розглядалися важливі для українознавства питання специфіки національної літератури та її місця у європейській та світовій культурі.

У статті висвітлено сутність розходжень у поглядах на національно-органічний стиль між Ю. Шевельовим та його опонентами, найвідомішим з яких був В. Державин. Наголошується, що значною мірою завдяки зусиллям Ю. Шевельова Мистецький український рух вийшов за межі суто літературної організації і за відносно короткий час розгорнув не лише масштабну літературну, а й видавничу та наукову діяльність, ставши важливою віхою в історії української культури. Зазначено те, що ідея національно-органічного стилю постала на основі бачення своєрідності національного письменства й водночас накреслила перспективний напрямок розвитку української художньої словесності.

Ключові слова: українознавчі дослідження, українська література, еміграція, національно-органічний стиль.

Serhiy Denysiuk
Ph.D., Associate Professor,
Department of the Ukrainian language, literature and culture,
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky
Kyiv Polytechnic Institute"

YURI SHEVELOV'S CONTRIBUTION TO THE ESTABLISHMENT OF UKRAINIAN STUDIES IN THE UKRAINIAN ART MOVEMENT

Abstract. The article examines the research of famous Ukrainian scientist Yuri Shevelov developing Ukrainian studies associations in period of emigration after World War II, when Ukrainian novelists were united in Ukrainian Art Movement (1945-1948). The attention is focused on those meetings which have been arranged by Shevelov and his confederates for the unification of different segments of Ukrainian creative intelligentsia in difficult conditions that were caused by emigration from the motherland. During those years, the scientist was considering questions among the important problems of Ukrainian studies about originality of Ukrainian literature, emigration purpose, provinciality and the methods of its overcoming.

It is proved that the concept of national organic style, as a constant of Ukrainian literary and artistic life, was extremely important in the scientist's views. Yuri Shevelov made its main provisions like one of the leading ideologists of Ukrainian Art Movement during the existence of this association. The original idea of national organic style had caused the rejection from some part of Ukrainian emigrants and led to a boisterous discussion where there were considered important questions about Ukrainian originality of national literature and its place in European and world

culture. The article highlights the essence of discrepancy of views on national organic style between Yuri Shevelov and his opponents. The most famous of them was Volodymyr Derzhavin.

There is an emphasis that Ukrainian Art Movement went beyond just literature organization due to Shevelov's efforts. It had opened not only a grand literature, but even publishing and research activities and became an important branch in the history of Ukrainian literature in a relatively short period of time.

Key words: Ukrainian studies, Ukrainian literature, emigration, national organic style.

Постановка проблеми. Діяльність українознавчих осередків на еміграції становить окрему цікаву сторінку в історії української духовності, що заслуговує на увагу сучасних дослідників. У цьому зв'язку надзвичайно показовою є хронологічно нетривала, але яскрава історія Мистецького українського руху – об'єднання українських письменників на еміграції, які після завершення Другої світової війни опинилися у таборах переміщених осіб у американській окупаційній зоні Німеччини та Австрії. За різними оцінками дослідників загалом там опинились близько двохсот тисяч українців.

Аналіз наукових публікацій. Досі історія Мистецького українського руху осмислювалась переважно літературознавцями з акцентом на його внескові у розвиток національного письменства [1;3;5;6;7]. Водночас українознавча складова творчості його представників – вигнанців з України досі не була належно поцінована. Також, на наш погляд, недостатньо висвітлено залишається і роль у цих процесах видатного українського вченого-українознавця Юрія Шевельова. У контексті заявленої проблеми велику цінність мають спогади Ю. Шевельова [10] та Г. Костюка [4], які донесли до нас багато важливих подробиць з історії виникнення і діяльності МУРу. Одним з перших дослідників організації був Г. Грабович, який присвятив цьому питанню свою працю «У пошуках великої літератури». На її сторінках відомий українознавець висловив немало цікавих для нас міркувань і спостережень, хоча не з усіма ними можна погодитись. Зокрема, дискусійним виглядає скептичне ставлення Г. Грабовича до прагнення організаційно оформити діяльність творчих особистостей, у чому він вбачав лише вплив «совєтського мислення з притаманною цій системі ненаситною жадобою централізованого керування» [2, с. 577].

Мета статті – розкрити значення різножанрових виступів Ю. Шевельова доби Мистецького українського руху для розвитку українознавчих досліджень.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що Ю. Шевельов (псевдонім Юрій Шерех) належав до кола найактивніших ініціаторів створення МУРу. Поряд з Юрієм Шевельовим біля її витоків стояли Іван Багряний, Юрій Косач, Ігор Костецький, Віктор Петров (Домонтович), Леонід Полтава та Іван Майстренко. Один із учасників МУРу Григорій Костюк через багато років після описуваних подій у своїх спогадах стверджував, що це були «люди творчого неспокою – здібні, освічені й допитливі – не зважали на, здавалось

би, безоглядно похмурий час, на своє неозначене становище переміщених осіб, на матеріальні злидні: керуючись інстинктом живих істот, вони сходилися, дискутували і думали не про свої злидні, а про велике й універсальне в житті людей цілого світу. Голодні, в холодних неопалених помешканнях вони збиралися й обмінювалися думками про різні новини, ідеї і щойно прочитані книжки. В коло їхніх зацікавлень потрапляло все, що хвилювало тоді розбурханий війною західноєвропейський, головню філософський, мистецький і літературний світ» [4, с. 183].

25 вересня 1945 р. ініціативною групою було підписана декларація об'єднання, складену тим же Ю. Шевельовим. У ній йшлося про головне завдання, яке постало перед українським письменством – «у високомистецькій, досконалій формі служити своєму народові і тим самим завоювати собі голос та авторитет у світовому мистецтві. Відкидаючи все мистецькі недолуге та ідейно-вороже українському народові, українські митці об'єднуються для того, щоб у товариській співпраці змагати до вершин справжнього і поважного мистецтва» [8, с. 548]. Чи не вперше у новітній історії проголошувався «єдиний фронт різних розгалужень літератури на еміграції», представлених вихідцями з усіх частин України. Привертає увагу задекларована принципова понадпартійність об'єднання, оскільки втручання партійних структур у письменницьке життя вважалося неприйнятним та шкідливим для його функціонування.

Пізніше Ю. Шевельов згадував, що «МУР захопив мене з неймовірною силою, діяльність ця наповнила цілком три роки мого життя... Ми опинилися на чужині, програли – не гравши – політичні ставки. Якщо не могло бути батьківщини на географічній мапі, ми могли збудувати батьківщину в наших душах. Літературні, мистецькі твори, що постануть з нашого об'єднання, будитимуть душі, свої й чужі. Поновна будова України почнеться з таких творів» [10, с. 58].

Роки існування МУРу позначені активною організаційною діяльністю – відбулося три з'їзди організації (1945, 1946 і 1948 року) та проведено три конференції, присвячені окремим творчим проблемам. На з'їздах обиралось Правління МУРу, головою якого був У. Самчук. Незмінним заступником голови, а по суті фактичним керівником об'єднання був Ю. Шевельов.

Принципова спрямованість керівництва МУРу на створення організаційних структур пояснювалась лише прагненням сприяти творчій реалізації об'єднаних у його лавах особистостей. На наш погляд, слід прислухатись до слів Ю. Шевельова, який доводив, що

саме від організації письменників значною мірою залежить їхня творча результативність. «Якщо письменник пише твори, а нема кому їх друкувати, то така література практично все одно, що не існує. Але і крім безпосередньо видавничої сторони організація багато важить для літератора, хоч ці прояви може менше почуватися. Для своєї творчості письменник потребує оточення, літературної атмосфери. Літературні твори пишуться на самоті, але удосконалюються, а почасті і задумуються в живих зв'язках з людьми, що знають і розуміють, що таке література, чим живе вона і її творці» [9, с. 655].

Незважаючи на те, що у МУР входило усього близько п'ятдесяти членів та кандидатів, організація розгорнула бурхливу видавничу, наукову та журналістську роботу. Заявлене у програмовій декларації завдання МУРу – мистецькими засобами творити синтетичний образ України та її духовності було реалізовано у низці літературних творів, що вийшли під егідою організації. Серед них слід згадати роман «Тигролови» І. Багряного, повісті «Доктор Серафікус» і «Без ґрунту» В. Петрова (Домонтовича), роман «Діти Чумацького шляху» Д. Гуменної, повість «Еней і життя інших» Ю. Косача, повість «Старший боярин» Т. Осьмачки, повість «Юність Василя Шеремети» і роман «Ост» У. Самчука, збірки поезій В. Барки, Б. Кравцова, Я. Славутича та багато інших творів, які зараз справедливо вважаються класикою національної літератури. До здобутків літератури МУРу Ю. Шевельов відносив поглиблену розробку традиційної для національного письменства теми української людини. «Цю тему висвітлювано в трьох головних тематичних аспектах: в аспекті історичному, аспекті існування, діяння й змін цієї людини в умовах підсоветського буття і, нарешті, в аспекті її існування і зустрічі з чужим світом у подіях останнього часу – війни та еміграції» [9, с. 656]. Звертаючись до відтворення добре знайомої багатьом письменникам МУРу радянської дійсності, митці свою основну увагу акцентували на розкритті душі української людини, розкриваючи ті трансформації, яких вона зазнає у лещатах тоталітарної системи.

Серед періодичних видань мурівського періоду, до яких був безпосередньо причетним Ю. Шевельов, варто насамперед згадати альманах «МУР» (1946) і однойменні збірники літературно-мистецької проблематики «МУР» (у 1946-1947 рр. вийшло три випуски). І хоча об'єднанню не вдалось організувати постійний періодичний орган, певною мірою цю роль виконував журнал «Арка» (Мюнхен, 1947-1948), редагований тим же Ю. Шевельовим. За два роки вийшло 11 чисел цього журналу, який, за словами С. Павличко, «мав характер не народницький, національно зорієнтований, а скоріше навпаки – модерний, інтелектуальний, естетський і позапартійний... Крім того, «Арка» становила найпрофесійніше літературне видання свого часу» [6, с. 267].

На жаль, більшість видань мурівського періоду існували недовго, залишивши після себе один-два

випуски, що давно стали бібліографічною рідкістю. Про умови, у яких доводилось займатися інтелектуальною діяльністю красномовно свідчать слова Ю. Шевельова: «Німецькі міста були розбомбовані, бібліотеки тільки зализували свої рани, не один професор був вилучений з наукового життя через процеси «денацифікації», молоді бракувало, бо вона була майже цілковито знищена на фронтах. Одне слово, наукове життя ледве тліло, наукові з'їзди були неможливі, наукові видання, зокрема журнали, майже не існували» [9, с. 590]. Як відомо, після війни багато українських культурно-освітніх установ у Європі трансформувались або припиняли свою діяльність. Зокрема, навесні 1945р. завершилась історія Українського наукового інституту у Берліні. У цей же час змушений покинути Прагу і переїхати до Мюнхена ще один поважний український науковий центр на еміграції – Український вільний університет. Але навіть за таких обставин наукова думка у мурівському середовищі продовжувала розвиватись. Вважаємо, що низку важливих і для сучасного українознавства положень та ідей виголосив Ю. Шевельов у своїх доповідях на з'їздах МУРу, які, на перший погляд, не мали суто академічної спрямованості.

Домінантою його виступів стало обґрунтування самотності українського письменства. Адже питання про українську самотність і про українське учнівство «стоїть в усій гостроті тепер і стоятиме завжди, поки є Україна і Європа поза Україною» [9, с. 594]. Ю. Шевельов у своїй програмовій доповіді «Стилі сучасної української літератури на еміграції», виголошеній на Першому з'їзді МУРу у грудні 1945 р., доводив, що шлях до світового визнання українського письменства лежить через розбудову неповторної та органічної своєрідності української національної літератури. Магістральним напрямом її розвитку Ю. Шевельов визначив витворення глибоко своєрідного, глибоко українського літературного стилю, відповідного і гідного України не як етнографічного поняття, а «суверенної європейської нації, яка тому претендує на місці в Європі, що має що свого Європі сказати» [9, с. 607]. Дослідник підкреслював, що поява нового стилю обумовлена закономірностями літературного розвитку. Водночас художні процеси нерозривно пов'язані із загальноісторичними подіями, зі змінами у націо-нальному характері. «Процес кристалізації органічно-національного стилю в літературі невід'ємно зв'язаний з процесом кристалізації нації і національної психіки – і залежить від цього останнього. І він зв'язаний з окремими поворотами історично-психологічного розвитку нації» [9, с. 601]. Ідея національно-органічного стилю не була однозначно сприйнята у середовищі української еміграції. Одним з найбільш зайнятих і радикальних опонентів Ю. Шевельова був літературознавець, критик і перекладач Володимир Державин. Стосунки цих двох непересічних особистостей становлять окрему цікаву сторінку в історії нашої культури. У закидах В. Державина на адресу Ю. Шевельова відчувається

вплив суб'єктивного чинника, хоч і його не слід переоцінювати. Нас більше цікавлять принципові моменти у їхній дискусії, важливі для розуміння сутності практикованого у мурівському середовищі плюралістичного пошуку істини.

Серед іншого В. Державин вказував на нечіткість, невиразність і недостатню сконцептуалізованість самого поняття «національно-органічний стиль». З цим, до речі, погоджувався і сам Ю. Шевельов.

Більш ґрунтовно і деталізовано власну позицію Ю. Шевельов розкрив у своєму програмовому виступі «В обороні великих», що з'явився на сторінках третього – останнього збірника «МУР». Ця робота містить низку важливих уточнень позиції дослідника щодо національно-органічного стилю. Ю. Шевельов виходить з переконання, що єдиний спосіб завоювати авторитет у сучасному світовому письменстві – не механічно відтворювати чужі зразки, а торувати свій власний шлях. «І коли наша література глибоко, адекватно виявить нас, українців, – тоді до неї стане прислухатися й світ. А до того часу ми можемо скільки завгодно вивчати чужі літератури і стати неперевершеними поліглотами – це нам нічого не допоможе» [8, с. 646]. Згадуючи відомий заклик М. Зерова «До джерел світової культури», Ю. Шевельов переконаний, що з урахуванням реалій сьогодення його слід трансформувати: «Кличем і сьогоднішнього дня повинно стати: до джерел української національної культури» [8, с. 646]. Проливаючи світло на своє трактування національно-органічного стилю, дослідник наголошує, що його концепція не заперечує наявність та співіснування у літературному процесі різних стилів: «В кожному епоху існує багато стилів, і навіть якби хто хотів їх відтяти, то це б йому не вдалося. Але в кожному конкретну епоху чи період з-поміж багатьох стилів панує, задає тон один, іноді два, які і визначають цю епоху. Так, у двадцятих роках, а на еміграції і в тридцятих, панував неокласицизм і, скажемо так, «хвильовізм», хоч поруч існували інші численні стилі. Так тепер – і в цьому сенс моєї доповіді – до панування йде інший стиль, наставлений на національні українські джерела і через це названий у мене органічно-національним стилем» [8, с. 648].

Для Ю. Шевельова немає жодних сумнівів у тому, що Україна у своїй історії завжди була частиною Європи і завжди себе нею усвідомлювала. Гасло орієнтації на Європу для України – це гасло орієнтації на Україну, гасло орієнтації на самого себе. Але європейськість існує лише у національних відмінностях. Примітивне некритичне наслідування призводить лише до провінціалізації, бо сутність провінції у тому, що вона не творить, а наслідує столицю. «Органічно-національний стиль означає український голос у загальноєвропейському концерті, означає, що українська література мусить усвідомити не тільки свій європейський характер – це вона вже зробила – мусить усвідомити, що вона має що

сказати і має як сказати, саме будучи однією з європейських літератур» [8, с. 650]. Саме у провінційності вчений вбачав найбільшого ворога української культури. Ю. Шевельов вітав творчі пошуки українських митців, які опинившись на еміграції, спрямували свої зусилля на подолання провінційності і виборювання свого місця у сучасному світі. «Тільки тоді наша література стане у рівень з іншими і позбудеться характеру сірої провінційності, коли вона зуміє по-своєму, по-українському підійти до загальнолюдської проблематики» [8, с. 653]. Водночас він змушений був визнати, що мурівцям поки що не вдалося створити нової концепції України в нашій добі.

На сьогодні звичайно ж можна знайти слабкі місця у шерехівській концепції національно-органічного стилю. Та і сам її творець пізніше неодноразово відмовлявся і зрікався своєї ж теорії, ставився до неї як до пройденого етапу. Але слід пам'ятати, що постала вона з пошуку нової гармонії українського мистецтва, яка б поєднала загальнолюдський інтерес і характер проблеми з національним підходом до її висвітлення. Формулою такої гармонії Ю. Шевельов запропонував своє гасло національно-органічного стилю та спробував переконати у цьому інших. Можемо стверджувати, що історія світової літератури другої половини ХХ ст. підтвердила правоту українського дослідника. Адже саме розробка того, що Ю. Шевельов називав національно органічним, забезпечило світове визнання творам митців з країн, що традиційно перебували на узбіччі світового розвитку.

Висновки. Можемо стверджувати, що діячі Мистецького українського руху в умовах післявоєнної розрухи і зниженням ролі традиційних наукових центрів на еміграції порушували і шукали шляхи розв'язання важливих українознавчих проблем. Серед них були питання самобутності українського письменства, місії еміграції, провінційності та способи її подолання. Особливо важливу роль у осмисленні цих проблем відіграв провідний мурівський автор Ю. Шевельов, який своїми яскравими і дискусійними виступами виводив організацію за межі суто літературного об'єднання. Одним з найбільших досягнень дослідника у ділянці українознавства цього періоду стала концепція національно-органічного стилю, яка постала на основі бачення своєрідності національного письменства як окремої самодостатньої європейської літератури і водночас накреслила перспективний напрямок розвитку української художньої словесності.

1. Басілія Х. До історії Мистецького Українського Руху. *Національний університет «Києво-Могилянська академія». Наукові записки: Філологічні науки.* 2001. Т. 19. С. 51–55.

2. Грабович Г. У пошуках великої літератури. *До історії української літератури (Дослідження, есеї, полеміка).* К.: Критика, 2003. С. 535–574.

3. Дзюба І. Юрій Шерех – літературознавець і культуролог. *Шевельов Ю. Вибрані праці: у 2 кн.* К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. Кн. 2. С. 5–32.
4. Костюк Г. Зустрічі і прощання. *Спогади у двох книгах.* К.: Смолоскип, 2008. Кн. 2. 512 с.
5. Лисенко-Ковальова Н. Юрій Шевельов (Шерех) в МУРi (Мистецький Український Рух). *Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка: Філологічні науки.* 2004. №3. С. 193–201.
6. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. К.: Либідь, 1997. 360 с.
7. Піскун В.М., Ціпка А.В., Шептицька Т.Л. Юрій Шевельов: виклик часу і відповідь науковця: Монографія. К.: «МП Леся», 2010. 174 с.
8. Українська літературна критика ХХ ст.: Антологія у двох томах. К.: Наукова думка, 2015. Т. 1. 720 с.
9. Шевельов Ю. Вибрані праці: у 2 кн. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. Кн.2. 1151 с.
10. Шевельов Ю. Я – мене – мені... (і довкруги). Спогади. Харків – Нью-Йорк: Видання часопису «Березіль». Видавництво М. П. Коць, 2001. Т. 2. 304 с.

References

1. Basiliya X. (2001). *Do istoriyi Mysteczkogo Ukrainського Ruhu* [On the history of the Ukrainian Art Movement]. *Nacionalnyj universytet «Kyievo-Mohylyanska academiya».* *Naukovi zapysky: Filologichni nauky*, vol.19, pp. 51–55 (in Ukrainian).
2. Grabovych G. (2003). *V poshukah velykoyi literatury* [In search of great literature]. *Do istoriyi ukrainskoyi literatury (Doslidzhennya, eseyi, polemika)* [Before history of Ukrainian literature (research, esei, polemic)]. Kyiv: Krytyka, pp. 535–574 (in Ukrainian).

3. Dzjuba I. (2008). *Yuriy Scherekh – literaturoznavets i kulturoloh* [Yuri Sherekh – literary scholar and culturologist] *Shevelov Y. Vybrani pratsi* [Chosen works]. Kyiv: Vyd. Dim «Kyievo-Mohylyanska academiya». Book 2, pp. 5–32 (in Ukrainian).
4. Kostyuk G. (2008). *Zustrichi i proshhannya. Spogady u dvoch knyгах* [Meeting and farewell. Memories in the two books]. Kyiv: Smoloskyp. 512 p. (in Ukrainian).
5. Lysenko-Rovaljova N. (2004). *Yuriy Shevelov(Sherekh) v MURi (Mysteczkij Ukrainskyj Ruh)* [Yurii Shevelov (Sherekh) in the UAM (Ukrainian artistic movement)] *Visnyk Luganskogo nacionalnogo pedagogichnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka: Filologichni nauky*, no. 3, pp.193-201 (in Ukrainian).
6. Pavlychko S. (1997). *Dyskurs modernizmu v ukrainskij literatury* [The discourse of modernism in the Ukrainian literature]. Kyiv: Lybid. 360 p. (in Ukrainian).
7. Piskun V., Tsipko A., Sheptytska T. (2010). *Yuriy Shevelov: vyklyk chasu i vidpovid naukovtsya* [Yuri Shevelov – challenge of time and response of scientist]. Kyiv: Lesya ltd. 174 p. (in Ukrainian).
8. *Ukrainska literaturna krytyka XX stolittya: Antologiya v dvoch tomah* [Ukrainian literature critics of the twenties century: anthology in the two books]. Kyiv: Naukova dumka. Book 2. 720 p. (in Ukrainian).
9. Shevelov Y. (2008). *Vybrani praci u 2 knyгах* [Chosen works in 2 books]. Kyiv: Vyd. dim«Kyievo-Mohylyanska academiya». Book 2. 1151 pp. (in Ukrainian).
10. Shevelov Y. (2001). *Ya – mene – meni... (i dovkrugy) Spohady* [I – me...(around) Memories]. Kharkiv-New York: Vydannya chasopysu «Berezil». Vydavnyctvo M.P. Kocz. Book 2. 304 p. (in Ukrainian).

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2021.28.9>
УДК 323.113(=161.2)(71)–329.14/.15

Олеся Дзира

кандидат історичних наук, завідувач відділу зарубіжної україніки
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ORCID: 0000-0002-3928-3824
Email: dzyraolesya@gmail.com

РОЗКОЛ В УКРАЇНСЬКОМУ КОМУНІСТИЧНОМУ РУСІ КАНАДИ В 1930-Х РР.

Анотація. У статті обґрунтовано причини розколу в українському комуністичному русі Канади в середині 1930-х років у пік його популярності. Вони полягали в ознайомленні його прибічників з відомостями про розкуркулення, голодомор 1932–1933 рр., більшовицькі репресії на теренах Української Соціалістичної Радянської Республіки тощо. Наочно описано, як проходив цей конфлікт у Товаристві «Український робітничо-фермерський дім», яке об'єднувало українських комуністів, як сприймався його членами, до яких наслідків призвів і яким чином позначився на поширенні комуністичних поглядів серед українства Канади. Товариство поділилось на тих, хто беззаперечно вірив, або знав правду і однаково підтримував сталінську політику в Україні і тих, хто її засуджував і по-інакшому бачив подальше життя в робітничо-селянській державі. Показано, як розвивався комуністичний рух у 30-ті роки ХХ ст., як виокремився з нього так званий соціалістичний сегмент, ким були його прибічники та які ідеї сповідували. Варто відзначити, що